

I boken *The Laws of War*, som idag anmäls av Svante Folin, görs en grundlig historisk genomgång av försöken att med lagar styra krigshandlingar. Slutsatserna är föga uppmantrande.

Förenade Nationerna förser oss, i brist på annat, med en stridström av universella, mänskliga rättigheter som snart garanterar alla allting, hinsides guldkort, professorstitel, fettsugning och ett evigt liv. Oberörd av dessa humanistiska besvärjelser går världen utanför konferenstemplen sin ogilla gång. I Rwanda massakrerade nyligen en afroafrikansk stam en miljon medlemmar av en annan inom loppet av tre månader, huvudsakligen med machetes och träklubbor. I ex-Jugoslavien beordras krigsfångar av sina forna landsmän att kastrera varandra med händer och tänder.

Saklitteratur

Ed. Michael Howard m fl
The Laws of War – Constraints on Warfare in The Western World
Yale 1994

"I krig och kärlek är allt tillåtet" – "I krig går slag före lag" – eller ännu mer koncist – "Krig är krig", lyder ordspråket. Trots dessa mycket välmotiverade cynismer har Västerlandet under mer än tusen år gjort olika försök att, medelst skrivna och skrivna lagar, begränsa och humanisera det kollektiva våldet. I *The Laws of War – Constraints on Warfare in The Western World*, har ett dussin experter beskrivit krigslagarnas utveckling från hopliternas sammandrabbningar till atomåldern.

Antiken

I antiken fanns inga skrivna regler för krigföring men i det klassiska Greklands otaliga, begränsade inbördeskrig iaktogs vissa, sportsliga spelregler ända fram till det ödesdigert totala kriget mellan Aten och Sparta (400-talet f. Kr.) som krossade det fria Hellas.

När romarna väl bestämt sig för krig var de fullständigt skrupelfria. Fienden, barbaren, likviderades eller förslavades. Plundring och skövling var självklara ingredienser i krigets vardag. Klassiskt latin har inget ord för civil, det vill säga i motsats till militär, vilket semantiskt förenklade hanteringen av de besegrade – *Vae victis* (Ve de besegrade). Kartagos öde är emblematiskt för den romerska hänsynslösheten.

Under Medeltiden blev *Bellum Romanum* eller *Guerre Mortelle* beteckningarna på det helt ohämmade, regellösa kriget som bara åtnjöt kristen sanktion, om det bedrevs mot hedningar eller otrogna hunder. Kyrkan hälsade med entusiasm aggressiva operationer som utvidgade kristenhetens areal. Korstågen var exempel på sådant militant missionerande. Teologiska bekymmer uppstod med anledning av de flitigt förekommande fall då kristna, åberopande mycket tveklagiga motiv, pucklade på varandra.

Armborst

Under 10- och 1100-talen gjordes behjärtansvärda försök att fridlysa präster, pilgrimer, åldringar, kvinnor och barn från handgemäng. I samma anda bannlyste påven det hiskliga armborstet, som satte en bondlurk i stånd att genomborra en ädling. Dessa fromma förmaningar rönste inte större framgång än försöket att schemalägga krigandets till perioden måndag förmiddag till torsdag eftermiddag med generell slagsmålsförbud under fasta och påsk.

Riddarna, som var samhällets överklass *Bellatores*, bildade ett slags internationell herrklubb, där umgänget bestämdes av in-

Våldet, kriget och lagen

Rätt till eget land? När den nationalistiska mytologin ersätts av stridbara, etnokulturella rörelser med krav på politisk och/eller territoriell autonomi, kan Genèveprotokollets legitimering av uppror bli en svårskördad draksädd. Tvåhundra nationer, som ruvar på femtusen potentiella, etniska befrielsekrig, har alla chanser att leda till ett obeskrivligt, babyloniskt kaos, där krigslagarnas efterlevnad knappast kommer att vara spektakulär, skriver artikelförfattaren.

trikata etikettsregler. Medlemmarna hade inget intresse av att slå ihjäl varandra i onödan utan föredrog att ta fångar, ju finare desto bättre, som sedan behandlades som dyrbara hedersgäster och frigavs efter erhållen eller på hedersord utlovad lösen (parole).

Riddarnas hederskodex, *Ius militaria*, är ursprunget till senare tiders Genèvekonventioner, inte minst vad avseende skillnaden i behandlingen av tillfångatagna officerare respektive meniga. Vanligt folk, *Laboratores*, skulle enligt teorin inte deltaga i de upphöjda vapenlekarna. I praktiken gjorde de dock det i stort antal och kunde då inte påräkna minsta misskund. Ihjälhuggna och nedtrampade bondeinfanterister betraktades som farsartade inslag i det riddarliga enviget. I slaget vid Crécy 1346 red den franska noblessen med stor panache ned sina egna armborstskyttar i iver att bli nedskjutna av engelska bågskyttar.

Idékomplex

I tidig, modern tid lanseras det idékomplex som ligger till grund för 1900-talets krigskonventioner. Man skiljer mellan regler för att starta ett rättfärdigt krig, *Ius ad bellum*, och sådana som berör själva krigföringen, *Ius in bello*. Stjärnan på den legala himlen är Hugo Grotius, som med *De iure belli ac pacis*, 1625, anses ha grundat den internationella rätten. Detta holländska sekulärnille, som bland annat varit svensk ambassadör i Frankrike, blev en annan intellektuell skalp i drottning Kristinas bälte – han avled under ett flyktförsök från hennes upplysta hov.

Under Medeltiden kunde mäktiga vassaller och andra entreprenörer i våldsbranschen sätta igång egna krig utan att bli utbuade. I och med centralstatens konsolidering och utveckling i alltmer absolutistisk riktning blir det uteslutande den suveräne härskarens prerogativ att starta krig. Under 15- och 1600-talen dominerar lego-

soldaterna men, eftersom de är dyra, opålitliga och inte överdrivet riskbenägna, börjar monarkerna bygga upp nationella arméer av heltidsanställda och hårt disciplinerade soldater. Först nu blir det möjligt att dra en klar gräns mellan de uniformerade militärerna och den civila allmänheten.

Frankrike är förebilden och för Ludvig XIV är krig "furstens värdigaste och mest angenäma sysselsättning". 1700-talets krig är jämförelsevis oblodiga och många framstående fältherrar ansåg att den yppersta krigskonsten bestod i att undvika slag. Utdragna belägringsoperationer var däremot mycket gouterade. Officerskåren, en internationell samling aristokrater med lika många kusiner på motståndarsidan som på den egna, behandlade varandra chevalereskt. Baksmällan från religionskrigen gjorde att idéologier och religiös fanatism lyste med sin frånvaro.

Slut på idyllen

Franska revolutionen och de följande napoleonkrigen gjorde slut på denna förhållandevis idylliska tennessoldatsexercis och inledde de senare, nationalistiska krigens blodiga epok. Hundrarsperioden mellan Wienkongressen och Första världskriget var den fredligaste i Europas historia och präglades av solig framtidsoptimism. Mången människovän trodde att krig var en barbarisk atavism, mogen för historiens sophög. Vetenskapen och den industriella revolutionen drev samtidigt fram en fasaväckande effektiv vapenarsenal. Framsynta tänkare siade om kommande krig, som skulle få alla historiens blodbad att te sig som lappr.

Krimkriget och Amerikanska inbördeskriget var de första mediakrigen. Allmänheten fick därigenom en ny och mycket konkret bild av massmördandets fasor. Slakten vid Solferino 1859 mitt i ett chockat Europa ledde till bildandet av Röda Korset och den första Genèvekonventionen om behandling av sårade och

sjuka, 1864. På initiativ av tsar Nikolaus II (de efterblivna ryssarna var skräckslagna inför Västeuropas upprustning) avhölls två fredskonferenser i Haag 1899 och 1907, där man producerade ett stort antal konventioner och deklarationer rörande krigets lagar – till exempel infördes förbud mot att kasta ut bomber från luftballonger. Den tredje Haagkonferensen, planerad att äga rum 1915, kom av kända skäl inte till stånd.

Det "trettioettåriga kriget" (1914-1945) visade med otvetydig skärpa att Europa inte lämnat barbariet bakom sig. Under i synnerhet Andra världskriget utsuddades distinktionen mellan militärer och civila, en åtskillnad som var grundläggande för krigslagarnas tillämplighet. Bombning och blockader var tillåtna medel för att knäcka fiendebefolkningarnas moral och motståndsvilja. I det inringade Leningrad dog en miljon människor av svält och umbäranden, vilket är mer än samtliga bomboffer från London, Dresden, Hamburg, Tokyo, Hiroshima och Nagasaki.

Atrociteter begångna av nazister och i någon mån japaner blev efter kriget föremål för rättsliga åtgärder. I Nürnberg dömdes de anklagade för "brott mot mänskligheten" och för att ha planerat aggressionskrig. Denna retroaktiva, internationella lagstiftning i folkrättslig anda var och är inte oomstridd och har knappast fått några påtagliga senare konsekvenser. Man märker emellertid en tendens till att den internationella rätten förskjuts från rättspositivism till naturrätt och traditionsdiffus rättighetsretorik. Medan man i officiella sammanhang putsade på sina moraliska scoutglorior, planerade stormakterna i hemlighet nukleära stridsseparier, där 285 miljoner döda fiender under krigets första timmar ansågs rimligt (USA 1961).

Efterkrigstiden har präglats av ett stort antal så kallade nationella befrielsekrig. Förre Andra världskriget betraktades koloniala uppror som en intern angelägenhet för respektive imperialmakt och de misslyckades alltid. Efter kriget förändrades "världspolitionen" gradvis, så att allt fler revoltörer, klädsamt draperade i nationalistisk och socialistisk ideologi, tillerkändes status av legitima frihetskämpar med rätt att använda terror i sina bemedöanden att kasta av sig det koloniala öket.

1977 tillkom under starka påtryckningar från tredje världen Genèveprotokollet I, där gerillakrig sanktionerades om det riktade sig mot kolonialstyrke, främmande ockupation eller rasistiska regimer – läs Portugal, Israel och Sydafrika.

Pandoras ask

Protokollet kan visa sig vara en Pandoras ask för sina tillskyndare, eftersom de gerrilla befrielseledarna och deras efterföljare, vilka nu är etablerade som mer eller mindre enväldiga härskare, regerer över stater som ofta pyr av olika ekonomiska, etniska, lingvistiska och religiösa motsättningar.

När den nationalistiska mytologin ersätts av stridbara, etnokulturella rörelser med krav på politisk och/eller territoriell autonomi, kan protokollets legitimering av uppror bli en svårskördad draksädd. Tvåhundra nationer, som ruvar på femtusen potentiella, etniska befrielsekrig, har alla chanser att leda till ett obeskrivligt, babyloniskt kaos, där krigslagarnas efterlevnad knappast kommer att vara spektakulär.

FN i rollen av kombinerad kvarterspolis och hemsamarit i den globala byn, till exempel Somalia och Jugoslavien, kan bara skildras av en verbal bataljmålare i Joseph Hellers klass.